

фективним і небезпечним для навколишнього середовища. Підприємства нашого міста намагаються дотримуватись нормативів і сучасних методів утилізації ТПВ для їхнього подальшого відправлення на заводи, що займаються рекуперацією відходів. Для забезпечення охорони довкілля пропонуємо таке:

1. Здійснити комплекс наукових технічних технологій і маркетингових досліджень по виявленню ресурсної цінності твердих відходів.
2. Забезпечити захист навколишнього природного середовища й здоров'я людей від негативного впливу токсичних відходів.
2. Обґрунтувати узгодження економічних та екологічних інтересів суспільства щодо утворення, розміщення, утилізації та заховання твердих відходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Екологічні проблеми і тверді побутові відходи України. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія*. Вінниця, 2015. Вип. 11. С. 89–95.
2. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Херсонській області за 2018 рік. 2018. 210 с.
3. Сторчак П. Утилізація відходів – важлива екологічна проблема України. *Рідна природа*. 2015. № 3. С. 6–8.
4. Сучасні принципи та методи проектування і будівництва полігонів ТПВ : матеріали семінару. Херсон : Південноукраїнський регіональний навчальний центр, 2016. 35 с.

УДК 631.58:63195(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2020.116.1.27>

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Бреус Д.С. – к.с.-г.н., доцент кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка, ДВНЗ «Херсонський державний аграрно-економічний університет»

Стаття присвячена вивченню стану органічного землеробства в передових країнах світу, а також перспективам його розвитку в Україні. Представлені основні Регламенти, стандарти й постанови країн Європейського Союзу, що регулюють порядок ведення та розвитку органічного землеробства в цих країнах. Наведено статистичні дані країн-лідерів за площею земель, зайнятих під органічним землеробством, країн із найбільшою кількістю органічних виробників, а також обсяги споживання органічної продукції. Дослідження показують, що стимулювання розвитку органічного ринку в країнах ЄС здійснюється державою шляхом заходів підтримки товаровиробників, впровадження соціальної реклами в засобах масової інформації, проведення тренінгів для фермерів, оплати послуг консультантів.

З 2016 р. Україна входить до 20 країн світу за обсягами площ сільськогосподарських земель для ведення органічного землеробства. Серед країн Європи Україна займає 9 місце з площею 381 тис. га. У структурі сільськогосподарських угідь України частка органічних земель становить 1 %. Основні площі зайняті під вирощування зернових (пшениця, ячмінь, кукурудза) – 197 тис. га, олійних культур (соняшник і ріпак) – 67 тис. га. Площі під вирощування органічних овочів перевищують 8 тис. га, а під органічну картоплю ста-

новлять 1 200 га. За площами, відведеними під вирощування зернових, олійних та овочевих культур, а також картоплі Україна входить до 10 виробників світу. Зокрема, Україна займає 7-му позицію за площами зернових, 5-у – олійних, 9-у – за картоплею, 10-у – овочевих культур.

Світові тенденції ведення органічного землеробства відзначені зростанням попиту на органічну продукцію в країнах із високим або зростальним рівнем розвитку. Найбільшого розвитку здобули ринки органічної продукції в країнах Західної Європи й Північної Америки. Серед Східноєвропейських країн провідні позиції за кількістю сертифікованих угідь органічного землеробства займає Україна з переважним виробництвом зернової, зернобобової та олійної продукції. За останні 15 років площа земель України, зайнятих під органічним землеробством, збільшилась у 2,6 раза, кількість господарств, що займаються виробництвом органічної продукції, збільшилося в 4,8 раза.

Ключові слова: органічне землеробство, агропробудництво, нормативні акти, перспективи органічного землеробства, родючість ґрунту.

Breus D.S. World experience of organic agriculture and prospects of its development in Ukraine

The article is devoted to the study of the state of organic agriculture in the leading countries of the world, as well as the prospects of its development in Ukraine. The main Regulations, standards and acts of the European Union governing the conduct and development of organic farming in these countries are presented. The statistical data of the leading countries on the area of lands under organic farming, the countries with the largest number of organic producers, as well as the volumes of consumption of organic products are given. Research shows that stimulating the development of the organic market in the EU is carried out by the state through supporting measures of producers, through the introduction of social advertising in the media, training for farmers, payment for consultants.

Since 2016, Ukraine has been among the 20 countries in the world in terms of the area of agricultural land for organic farming. Among European countries, Ukraine is on the 9th position with an area of 381 thousand hectares. The share of organic lands in the structure of agricultural lands of Ukraine is 1 %. The main areas are occupied by growing cereals (wheat, barley, corn) – 197 thousand hectares, oilseeds (sunflower and rapeseed) – 67 thousand hectares. Areas under organic vegetables exceed 8,000 hectares, and under organic potatoes – 1,200 hectares. Ukraine is one of the world's 10 largest producers of cereals, oilseeds and vegetables, as well as potatoes. In particular, 7th position by area of cereals, 5th – oilseeds, 9th – potatoes, 10th – vegetable crops.

Global trends in organic farming are marked by growing demand for organic products in countries with high or growing levels of development. The markets of organic products in the countries of Western Europe and North America have received the greatest development. Among Eastern European countries, the leading position in the number of certified lands of organic farming is occupied by Ukraine, with the predominant production of grain, legumes and oilseeds. Over the past 15 years, the area of land in Ukraine engaged in organic farming has increased 2.6 times, the number of farms engaged in the production of organic products has increased 4.8 times.

Key words: organic farming, agricultural production, normative acts, prospects of organic farming, soil fertility.

Постановка проблеми. Традиційне землеробство характеризується високими показниками економічної ефективності. Але екологічні наслідки процесу його здійснення спричиняють зниження родючості ґрунту й забруднення навколишнього середовища. У цьому контексті питання екологізації сільського господарства й посилення вимог до екологічності виробленої продукції на тепер є одним із головних пріоритетів еколого-економічної безпеки України. Тому досвід європейських країн у частині ведення органічного землеробства є унікальним і потребує ретельного вивчення. Зокрема, в ЄС діє єдина нормативна база (встановлюється Постановами Ради ЄС) про органічне виробництво й маркування органічної сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. Вона є обов'язковою для виконання в усіх країнах Євросоюзу та являє собою законодавчу основу для виробників, переробників і торгівців органічною продукцією. Ця нормативна база встановлює загальні вимоги до біопродукції та типові методи стимулювання її

виробництва. На основі цієї нормативної бази кожна країна ЄС розробляє власну законодавчу базу для «органіки» й використовує спеціальні плани стимулювання розвитку ринку органічної продукції, що розширює можливості країн в частині розвитку органічного землеробства [1, с. 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Натепер у світі активно здійснюється розроблення теоретичних основ і пошук практичних заходів ефективного переходу від традиційного ведення сільського господарства до органічного землеробства.

Питання, пов'язані з розвитком органічного землеробства, вивчаються багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями, зокрема такими як Р.М. Безус [2], Т.З. Бубела [3], А.П. Бурляй [4], В.І. Вовк [5], Ю.П. Воскобійник [6], О.М. Довгань [7], О.Т. Дудар [8], Л.С. Іванова [9], М.І. Кобець [10], О.Д. Костюк [11], О.М. Маслак [12], Є.В. Милованов [13], П.В. Писаренко [14]. Як зазначає Л.С. Іванова [9, с. 33], розвиток ринку органічної продукції в країнах, що розвиваються, стримується відсутністю системи сертифікації. Але експортний попит на органічну продукцію посилює інтерес виробників цих країн у такому сегменті. Тому виробники мають дотримуватись стандартів якості й процедур сертифікації органічної продукції, затверджених у розвинутих державах, а також враховувати зміни споживчих пріоритетів населення, які традиційно віддають перевагу місцевим товарам.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити світовий досвід у галузі органічного землеробства, проаналізувати сучасний стан, а також визначити перспективи його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною загальноприйнятою для всіх країн Європи нормативною базою є Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 щодо органічного виробництва й маркування органічних продуктів. Цим Регламентом (Регламент Комісії (ЄС) 889/2008 «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю» для впровадження Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 [9, с. 30]) визначаються вимоги щодо органічного виробництва в сільському господарстві й споживчих продуктах, зумовлюються методи виробництва для органічних сільськогосподарських культур, регулюються процеси маркування, обробки й збуту органічної продукції в країнах Європейського Союзу, а також імпорту екологічно чистих продуктів з інших країн.

Країнами Євросоюзу стимулювання менш інтенсивного способу агровиробництва як засобу зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище розпочато з 1989 р. (Постанова 4115/88/EWG про державне стимулювання екстенсифікації). Нині кожний захід Спільної аграрної політики ЄС обов'язково узгоджується з агроекологічними програмами охорони довкілля з метою мінімізації шкоди від фермерського господарювання та збереження природних ландшафтів [15, с. 390].

Світовими лідерами серед країн світу за площею земель, зайнятих під органічним землеробством, є Австралія (27,15 млн га), Аргентина (3,01 млн га), Китай (20,28 млн га) й США (2,03 млн га) (рис. 1) [16].

До країн із найбільшими площами сільськогосподарських земель, що обробляються за допомогою технологій органічного землеробства, відносять країни Океанії (47%), країни Європи (23%) і Латинської Америки (12%) (рис. 2) [16].

В цілому, налічується 15 країн із використанням 10% усіх земель сільськогосподарського призначення для ведення органічного землеробства. З них найбільше таких земель у Ліхтенштейні (37,7%), Французькій Полінезії (31,3%), Самоа (22,4%) та Австрії (21,9%) (рис. 3) [16].

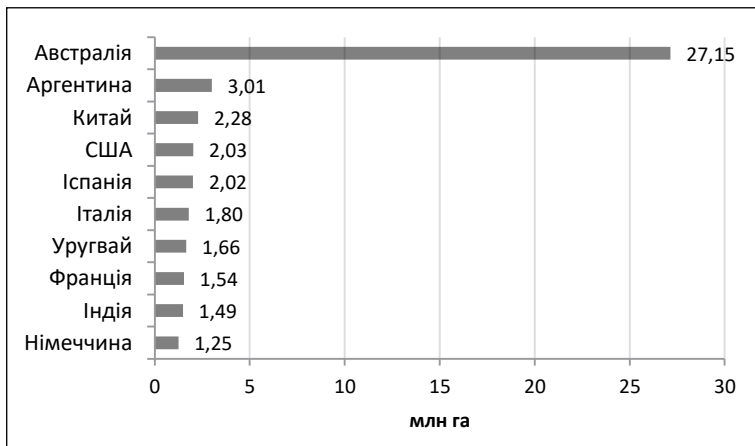

Рис. 1. Країни-лідери за площами сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом

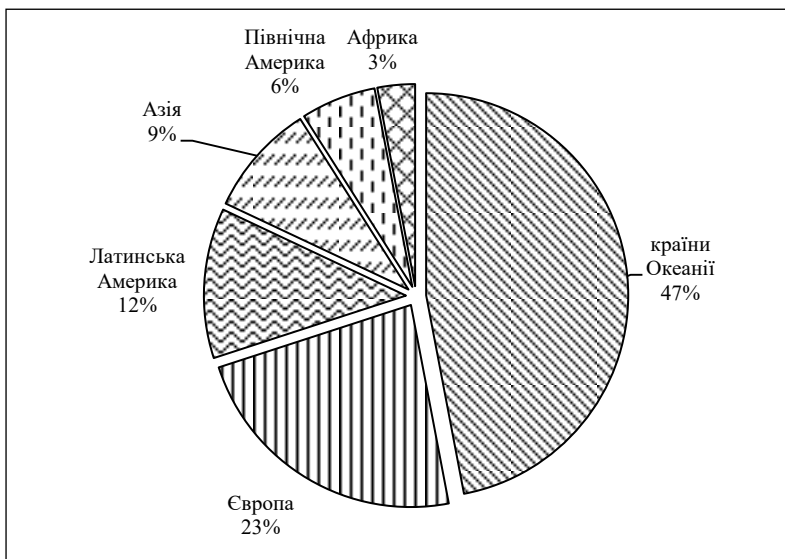

Рис. 2. Світовий розподіл органічних сільськогосподарських земель

Органічне виробництво в цих країнах підтримується на державному рівні шляхом вжиття заходів, спрямованих на екологізацію сільського господарства. Зокрема, здійснюється митне регулювання ввезення хімічних добрив, додаткові виплати за невикористання хімічних засобів, державні субсидії для ведення органічного землеробства на період конверсії (переходу від традиційного сільськогосподарського виробництва до органічних технологій), часткова компенсація вартості сертифікації та контролю. За даними організації FIBL, на початок 2016 р. понад 57 млн га сільськогосподарських угідь у світі зайнято під виробництвом органічної продукції (у 1999 р. – 11 млн га, у 2006 р. – понад 30 млн га, у 2013 – понад 43 млн га) [13, с. 259].

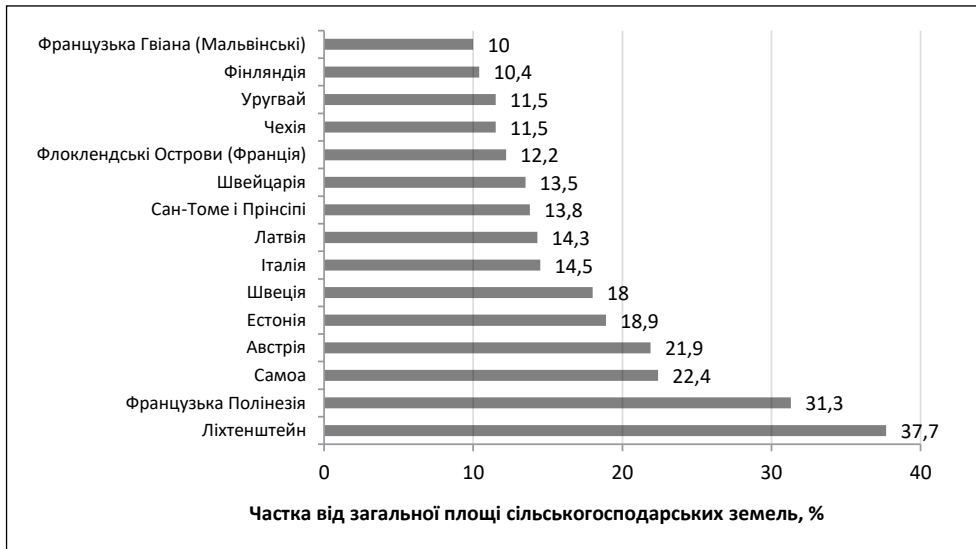

Рис. 3. Країни із часткою органічних земель не менше 10 %

Світовий досвід свідчить, що попит на органічну продукцію в основному зростає в країнах із високим або зростальним рівнем розвитку, де населення досягло певного рівня економічного виховання. Відповідно, розвинутими є ринки органічної продукції країн Західної Європи й Північної Америки. У цих країнах у середньому споживач витрачає на придбання зазначених товарів від 80 до 300 євро в місяць. Зокрема, у Швейцарії на органічну продукцію витрачається в рік 274 євро на особу, в Данії – 227 євро на особу, у Швеції – 197, у США – 121 (рис. 4) [16].

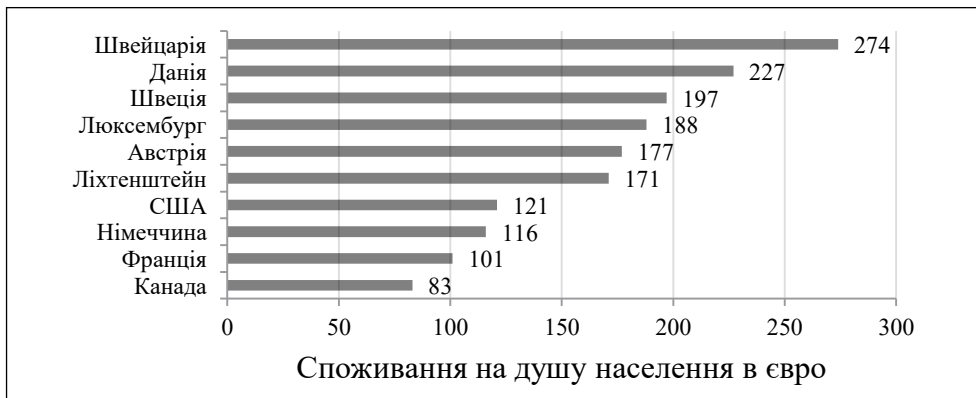

Рис. 4. Обсяг споживання органічної продукції в провідних країнах світу

На рис. 5 представлено динаміку площ, зайнятих під органічним сільським господарством у світі, що має тенденцію до збільшення. Найстрімкіший і найвищий розвиток мають країни Океанії з 12 млн га у 2008 р. до 27 млн га у 2016 р.

Суттєве зменшення земель з органічним виробництвом спостерігається в Африці, зокрема з 9 млн га у 2008 р. до 1,5 млн га у 2016 р. [16] (рис. 5).

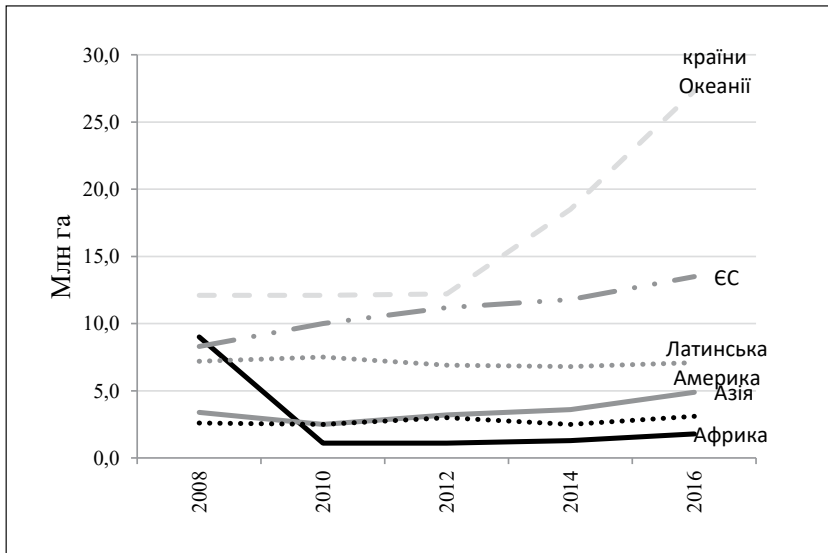

Рис. 5. Динаміка сільськогосподарських земель органічного землеробства

У 2001 р. кількість виробників органічної продукції у світі склала 246,9 тис., у 2012 р. – відповідно, 1,8 млн суб'єктів господарювання, а у 2016 р. виробництвом органічної продукції у світі займалося 2,7 млн виробників.

Провідні позиції серед країн із найбільшою кількістю підприємств, які займаються виробництвом органічної продукції, мають Індія (835 тис. виробників), Уганда (понад 210 тис. виробників) і Мексика (210 тис. виробників) [16] (рис. 6).

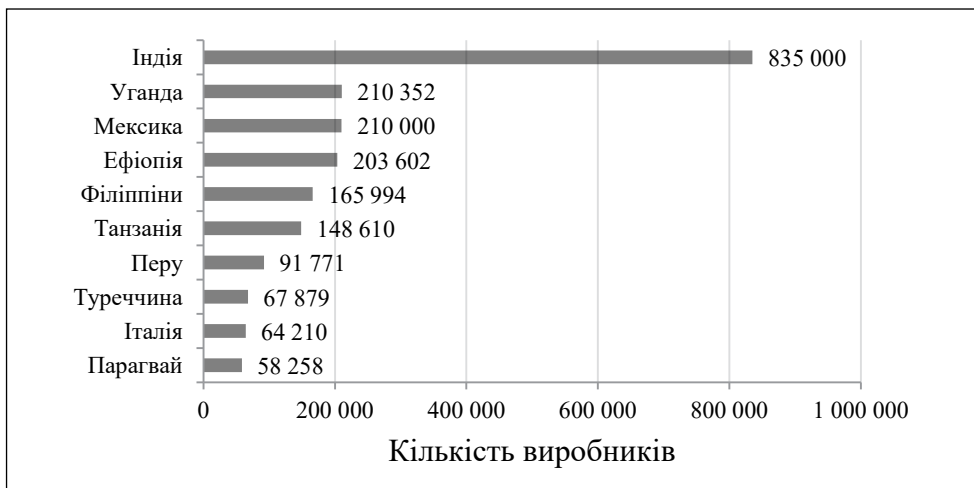

Рис. 6. Десять країн із найбільшою кількістю органічних виробників

Таким чином, світові тенденції розширення органічного землеробства підтверджуються значним збільшенням площ сільськогосподарських угідь. Розвиток органічного виробництва в передових країнах світу стимулюється державою, що підкріплено законодавчим забезпеченням і фінансовою підтримкою та підвищує ефективність господарств, які займаються органічним виробництвом, і сприяє збільшенню їх кількості.

Формування внутрішнього ринку органічної продукції в Україні відбулося шляхом збільшення операторів цього ринку й розширення сертифікованих площ (рис. 7). За даними Федерації органічного руху України, у 2006 р. було зареєстровано лише 80 господарств зі статусом «органічне», на початок 2011 р. таких підприємств було вже 155, а у 2016 р. їх кількість перевищила 390 підприємств [17].

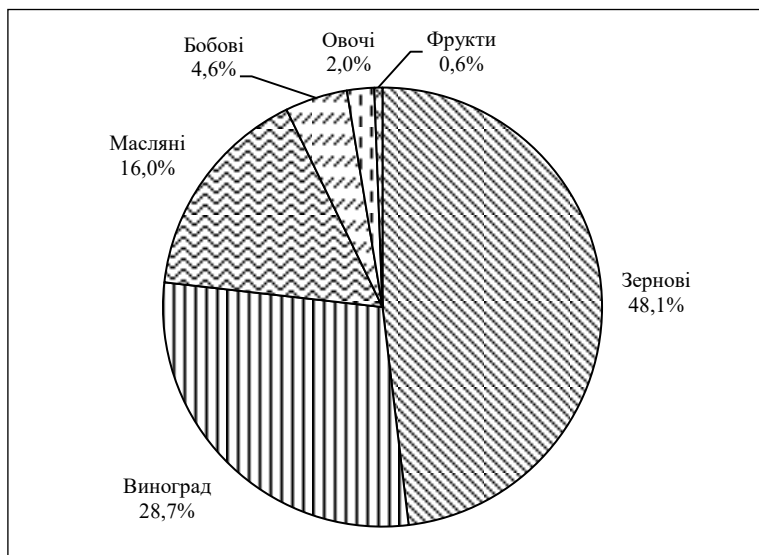

Рис. 7. Розподіл площі сільськогосподарських земель із веденням органічного землеробства в Україні, %

За даними Міністерства аграрної політики України, станом на 20 серпня 2017 р. в Україні зареєстровано 426 підприємств, які отримали статус органічних виробників, із них 294 (69,01 %) підприємства займаються рослинництвом із загальною площею землекористування близько 381 173 га, 48,1 % земель зайняті під вирощування зернових, 16 % – олійні культури, 4,6 % – бобові культури, під овочевими культурами зайнято 2 %, сади – 0,6 %.

Для ринку органічної продукції характерні ринкові коливання, що виражаються періодами зростання попиту й незначною пропозицією, а також навпаки, високим рівнем пропозиції та незначним попитом. Тому організація ринку органічної продукції насамперед має базуватися на здійсненні процесу досліджень щодо попиту й пропозиції, стандартизації органічної продукції [18, с. 145].

У процесі дослідження було визначено основні фактори впливу на розвиток органічного землеробства в Україні, до них належать природно-кліматичні, інституційні, економічні, соціальні (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори впливу на розвиток органічного землеробства в Україні

Фактори	Характеристика
Природно-кліматичні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Деградація сільськогосподарських земель. 2. Низький рівень заходів з охорони земель (будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, залуження сильно деградованої та забрудненої шкідливими речовинами ріллі, насадження полезахисних смуг тощо). 4. Високе техногенне навантаження на площі землекористування Центральної та Східної України.
Інституційні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатність законодавчого забезпечення ведення органічного землеробства. 2. Складність сертифікації. 3. Недосконалість державного контролю за використанням та охороною сільськогосподарських земель. 4. Низький рівень обслуговування установ щодо сертифікації. 5. Слабкість мережі інформаційно-консультаційного забезпечення органічного землеробства.
Фінансово-економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Слабкість державної підтримки на період переходу до органічного сільськогосподарського виробництва. 2. Відсутність пільгових умов кредитування виробників органічної продукції комерційними установами. 3. Висока вартість кредитних ресурсів (процентні ставки на сільськогосподарські кредити на рівні 25–29 %). 4. Відсутність можливості страхування ризиків органічного землеробства.
Соціально-психологічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень свідомості населення в екологічних проблемах. 2. Недолік екологічного мислення та освіти. 3. Пасивність управління на сільськогосподарських підприємствах щодо збереження навколишнього середовища. 4. Відсутність громадського виховання, що викликає низький рівень свідомості суспільства.

Виробництво екологічно чистої продукції та сертифікація продукції зумовлюється відповідністю сільськогосподарських земель щодо рівня придатності за агрохімічними показниками й рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо. В Україні є можливість збільшення обсягів виробництва органічної продукції шляхом розширення площ земель, зайнятих органічним землеробством.

Висновки і пропозиції. Таким чином визначено наявність потенціалу України щодо виробництва, експорту й внутрішнього споживання органічної продукції. Зокрема, агроекологічний потенціал урожайності зернових, зернобобових та олійних культур, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), становить 6,2 т / га, а фактичний середній збір урожаю – 2,5 т / га. Це найбільший у світі потенціал, який може бути використаний максимально ефективно із застосуванням органічних технологій землеробства. Розвитку ринку органічної продукції в Україні сприяє наявність ринку органічної продукції Європи, місткість якого складає близько 26 млрд дол. США.

Розвиток органічного виробництва віднесено до основних стратегічних завдань держави, процес реалізації якого здійснюється відповідно до Постанови Ради (ЄС) № 834/2007, Регламенту Комісії (ЄС) № 889/2008, законодавчих і стратегічних документів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Капштик М.В. Довідник міжнародних стандартів для органічного виробництва ; Навч.-координ. центр с.-г. дорадчих служб / за ред. М.В. Капштика та О.О. Котирло. Київ : СПД Горобець Г.С., 2007. 356 с.
2. Безус Р.М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2011. № 6. С. 47–52.
3. Бубела Т.З. Нормативно-технічні аспекти контролю органічної продукції в Україні. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2012. № 1. С. 62–65.
4. Бурляй А.П. Роль України у формуванні пропозиції європейського ринку органічної продукції. *Економічний часопис – XXI*. 2013. № 11–12 (2). С. 15–18.
5. Вовк В.І. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє. *Агрогляд – АПК-Інформ: овочи и фрукты*. URL: <http://www.lol.org.ua/ukr/vegetables> (дата звернення: 15.10.2020).
6. Воскобойник Ю.П. Ємність ринку органічної продукції в Україні. *Агроінком*. 2013. № 4–6. С. 7–10.
7. Довгань О.М. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність. *Сталій розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 200–206.
8. Дудар О.Т. Розвиток органічного агровиробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2012. № 3. С. 121–126.
9. Іванова Л.С. Виробництво органічної продукції: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Агросвіт*. 2015. № 18. С. 30–35.
10. Кобець М.І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку. Проект «Аграрна політика для людського розвитку». Київ, 2004. 22 с.
11. Костюк О.Д. Органічне землеробство: світові тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Науковий вісн. Нац. унту біоресурсів і природокористування України*. 2012. Вип. 177. С. 291–295.
12. Маслак О.М. Становлення ринку органічної продукції в Україні. *Вісник Сумськ. нац. аграр. ун-ту. Сер. Економіка і менеджмент*. 2012. Вип. 11. С. 60–69.
13. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України. *Посібник українського хлібороба*. 2009. С. 257–260.
14. Основи біологічного та адаптивного землеробства : навчальний посібник / П.В. Писаренко та ін. Полтава : 2009. 312 с.
15. Whatmore S. What's alternative about alternative food networks. *Environment and planning*. 2003. № 35. P. 389–391.
16. Розвиток органічного ринку Україна та світ. Інформаційний бюлетень. 2018. URL: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2108.html> (дата звернення: 16.10.2020).
17. Розвиток органічного ринку в світі. URL: <http://organic.ua/uk/lib/1861-gozvuytok-organichnogo-rynku-v-sviti> (дата звернення: 17.10.2020).
18. Сідельникова І.В. Ринок органічної продукції та особливості його формування в умовах трансформаційної економіки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Економіка»*. 2015. Вип. 15. С. 142–148.